

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/19>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ПРАЦЮ: СУТНІСТЬ ТА АКСІОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

THEORETICAL ASPECTS OF THE RIGHT TO LABOR: ESSENCE AND AXIOLOGICAL SIGNIFICANCE

Абдель Фатах А.С., д.філос.,

доцент кафедри цивільного та господарського права

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Устїнова-Бойченко Г.М., к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри цивільного та господарського права

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена розгляду теоретичних аспектів права на працю, як фундаментального права людини, визнаного міжнародною спільнотою. Сенс і значення цього права обговорювалися вченими з різних суспільних контекстів. Стаття має на меті вивчити теоретичні основи права на працю, включаючи його сутність, аксіологічне значення та ключові теоретичні рамки, які лежать в його основі. Досліджуючи ці питання, автори прагнули забезпечити всебічне розуміння права на працю та його ролі в просуванні соціальної справедливості та економічного розвитку.

Проведене авторами дослідження ґрунтується на аналізі міжнародних документів з прав людини, наукової літератури з теорії права, соціології та економіки. Такий підхід дозволив розглянути філософські та загальнотеоретичні основи права на працю.

В статті проаналізовано різні теоретичні концепції права на працю; визначено аксіологічні принципи, які обґрунтовують це право. Визначено аксіологічне значення права на працю, яке полягає в його здатності сприяти особистому зростанню, самореалізації.

Авторами розкрито сутність права на працю як основоположного права людини, що ґрунтується на ідеї гідної праці, вільної від дискримінації та несправедливого ставлення.

Зв'язок між правом на працю та людською гідністю визначає теоретичну базу трудових прав. Гідність, як якість кожної людини, є основним моральним поняттям, що перевищує зовнішні характеристики. Захист гідності праці пов'язаний з основними правами працівників, включаючи право на продуктивну працю, справедливу заробітну плату та безпечне робоче середовище. Право на працю сприяє соціальній справедливості, забезпечуючи доступ до гідних можливостей працевлаштування та підтримку соціальних ідеалів рівності та фундаментальних прав. Також, воно сприяє індивідуальному та суспільному розвитку, створюючи більш справедливе та процвітаюче суспільство.

Автори роблять висновок про те, що право на працю – це комплексне право, яке ґрунтується на різноманітних цінностях, а отже має не лише економічне, але й істотне аксіологічне значення.

Враховуючи це правове підґрунтя, стає очевидним, що право на працю є не просто теоретичною концепцією, а потребує практичних підходів для її реалізації та захисту в трудовому законодавстві країни.

Ключові слова: праця, право на працю, трудові права, аксіологічне значення права на працю, робота.

The article deals with theoretical aspects of the right to work as a fundamental human right recognized by the international community. The meaning and significance of this right have been discussed by scholars from different social contexts. The article aims to explore the theoretical foundations of the right to work, including its essence, axiological meaning and key theoretical frameworks underlying it. In exploring these issues, the authors seek to provide a comprehensive understanding of the right to work and its role in promoting social justice and economic development.

The research conducted by the authors is based on the analysis of international human rights documents, scientific literature on legal theory, sociology and economics. This approach allowed us to consider the philosophical and general theoretical foundations of the right to work.

The article analyzes various theoretical concepts of the right to work; the author identifies the axiological principles which substantiate this right. The author defines the axiological significance of the right to work, which lies in its ability to promote personal growth and self-realization.

The authors reveal the essence of the right to work as a fundamental human right based on the idea of decent work, free from discrimination and unfair treatment.

The relationship between the right to work and human dignity determines the theoretical basis of labor rights. Dignity, as a quality of every human being, is a basic moral concept that transcends external characteristics. The protection of dignity at work is linked to the fundamental rights of workers, including the right to productive work, fair wages and a safe working environment. The right to work contributes to social justice by ensuring access to decent employment opportunities and upholding social ideals of equality and fundamental rights. It also contributes to individual and social development, creating a more just and prosperous society.

The authors conclude that the right to work is a complex right based on a variety of values, and thus has not only economic but also significant axiological significance.

Given this legal basis, it becomes obvious that the right to work is not just a theoretical concept, but requires practical approaches for its realization and protection in the country's labor legislation.

Key words: labor, right to labor, labor rights, axiological meaning of the right to labor, work.

Право на працю є основним правом людини, визнаним міжнародними та національними законами. Це право тісно пов'язане з іншими правами людини, такими як право на освіту та право на здоров'я, і є важливим для реалізації

людської гідності, незалежності та соціальної справедливості. Метою статті є аналіз теоретичних основ права на працю з аксіологічної точки зору; дослідження цінностей, що лежать в основі права на працю акцентуючи увагу на

мультидисциплінарному підході до права на працю, який враховує економічні, соціальні та політичні фактори.

Поняття «права людини» є предметом багатьох наукових досліджень. Коли мова йде про «права людини» в широкому значенні, то зокрема маємо на увазі фундаментальні права та свободи, априорі «морально дозволені» суспільством кожній людині. З плином часу концепція прав людини еволюціонувала. Спочатку вона фокусувалась на захисті людей від свавілля з боку влади. Згодом вона розширилась, аби забезпечити позитивні умови для задоволення потреб та розвитку особистості. Для забезпечення принципу легітимізації необхідне юридичне визнання прав людини в обох цих вимірах: по-перше, з метою забезпечення державною захисту особи та забезпечення інституційних засобів для здійснення цього захисту; по-друге, встановлення вимог щодо реалізації її потреб та залучення ресурсів через інституційний механізм держави для виконання цих вимог [1].

Права людини мають онтологічний характер, мають сутнісну структуру та стосуються людини як «особистісної істоти». Ці права надаються кожному, незалежно від таких диференціаторів, як: віра, етнічна приналежність, стать, політичні погляди, економічне або соціальне становище тощо. Їх наявність є основою людської цінності та гідності. Традиційна позитивістська доктрина наголошує на тому, що права, якими наділені люди є «універсальними» і складаються з усіх невід'ємних прав, які не підлягають обговоренню. Однак людські потреби диференційовані та різноманітні і для їх задоволення потрібні ресурси (матеріальні, інституційні) які можуть бути в обмеженій кількості в певний момент часу. Отже у той чи інший історичний період часу пріоритетності прав людини може змінюватися, відповідно інституційні механізми повинні забезпечувати можливість перегляду таких прав.

Безперечним є одне – права людини є взаємопов'язаними та цілісними. Ця цілісність виявляється у тому, що важливі не лише окремі права, а й взаємодія між ними та їх вплив на систему прав людини в цілому. Про таку цілісність йдеться у Декларації ООН з прав людини: «... громадянські та політичні свободи, а також економічні, соціальні та культурні права взаємопов'язані та взаємозалежні...; ... коли людина позбавлена економічних, соціальних та культурних прав, не представляє людську особистість, яку Загальна декларація вважає ідеалом вільної людини...» [2]. Європейська соціальна хартія (переглянута) у своїй преамбулі також проголошує «принцип неподільності прав людини» зазначаючи про «...необхідність... збереження невід'ємного характеру всіх прав людини, як громадянських, політичних, економічних, соціальних, так і культурних» [3].

Право на працю є складним і багатогранним поняттям, що охоплює різні аспекти індивідуальних і колективних прав у соціальному контексті [4]. За своєю суттю право на працю ґрунтується на ідеї, що люди повинні мати можливість брати участь у «значущій зайнятості», вільної від дискримінації чи несправедливого ставлення, і мати доступ до чесних і справедливих умов праці [5]. Це основоположне право глибоко вкорінене в ширшій системі прав людини, що відображає внутрішню цінність праці, яка сприяє підвищенню гідності людини та загального добробуту [4]. Розуміння сутності права на працю вимагає заглиблення в його теоретичні основи, а також його історичний розвиток та аксіологічне значення.

Право на працю відноситься до другого покоління прав, виступаючи одночасно економічним та соціальним правом, частиною цілісної системи прав людини. Реалізація соціально-економічних прав дає можливість усім суб'єктам належним чином використовувати громадянські та політичні права. Основні потреби кожної людини пов'язані з її харчуванням, одягом, житлом, медичним забезпеченням. Без реалізації цих прав жодна особа не

може реалізувати себе та свої потреби якнайкраще. Тому важливо, щоб кожна людина мала право на працю, право на відповідну заробітну плату, право на дозвілля та відпочинок, а також право на соціальне забезпечення у випадку хвороби, фізичної вади та старості. Право на працю є основою для реалізації інших прав людини задля забезпечення гідного життя. З іншої сторони право на працю може бути похідним від права на життя, на розвиток, на повагу.

Еволюцію права на працю можна простежити аналізуючи різні суспільства та історичні періоди, що відображає зміну ставлення до праці [4]. Спочатку право на працю зводилося до права мати свободу вибирати собі роботу без втручання з боку держави [6]. З часом, увага змістилася в бік просування прав працівників і забезпечення справедливого доступу до можливостей працевлаштування, з наголосом на усуненні системних перешкод і просуванні соціальної справедливості. Ключові віхи цієї еволюції включають створення Міжнародної організації праці (МОП) і прийняття різноманітних міжнародних документів з прав людини, які прагнули зміцнити право на працю в глобальному масштабі [7].

Міжнародне право зіграло вирішальну роль у визнанні та захисті права на працю, зокрема шляхом розробки та забезпечення дотримання стандартів і принципів прав людини [8].

До таких фундаментальних міжнародних актів можна віднести:

– Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права яким визнано «право кожного на можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або погоджується» [9].

– Стаття 23 Загальної декларації прав людини, яка закріпила право кожної людини на працю, вільний вибір роботи, справедливі та сприятливі умови праці, а також захист від безробіття. Кожен, незалежно від будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за однаковою працею. Ті, хто працюють, повинні отримувати справедливу та прийнятну винагороду, що забезпечує гідність для них і їх сімей, доповнюючи її, за необхідності, іншими засобами соціального захисту. Кожен також має право на створення професійних спілок та вступ до них для захисту своїх інтересів [2].

– Європейська соціальна хартія, згідно з якою сторони зобов'язуються досягати та підтримувати максимально високий та стабільний рівень зайнятості, ефективно захищати право працівника заробляти собі на життя вільно обраною професією, створювати або зберігати безкоштовні служби зайнятості та забезпечувати або сприяти відповідній професійній орієнтації, навчанню та реабілітації. Стаття 24 Європейської соціальної хартії надає право на захист у випадках припинення трудових відносин. Зокрема, сторони зобов'язуються визнавати право всіх працівників не припиняти свої трудові відносини без поважних причин, а також право на відповідну компенсацію чи іншу відповідну допомогу у випадку звільнення без поважної причини [3].

Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав запропонував державам практичні кроки для виконання державами своїх обов'язків: поважати, захищати та реалізувати право на працю. Країнам рекомендується створювати спеціалізовані служби, які допомагатимуть людям визначати можливості працевлаштування та отримати роботу. Доступ до роботи повинен складатися з трьох основних компонентів: недискримінації (дискримінація при прийомі на роботу заборонена у будь-якому її прояві), фізичної доступності (робоче середовище повинно бути фізично доступним у тому числі людям з обмеженими фізичними можливостями) та доступності інформації [10].

Тип роботи, яку виконує особа, залежить від доступу до ресурсів, освіти та професійної підготовки. Право на працю означає, що робота та доступ до ресурсів розподі-

ляються таким чином, який дозволяє брати участь кожному, хто хоче працювати. Право заробляти собі на життя, як згадано вище це, означає, як мінімум, що вигоди, отримані від цієї економічної діяльності, повинні бути достатніми для досягнення належного рівня життя.

Право на працю не задовольняється участю в будь-якому виді економічної діяльності. Насправді воно включає «право кожного на можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або погоджується» [9]. Існує важливий елемент вибору та свободи в економічній діяльності, щоб заробити собі на життя. Таким чином, право на працю означає не тільки те, що робота розподіляється у спосіб, який допускає участь кожного, але також те, що переваги особи щодо того, як заробляти собі на життя, також є гарантією прав людини.

Крім права заробляти собі на життя, стаття 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, встановлює право людини на роботу, яку вільно вибирають або погоджуються.

Поняття повної зайнятості є метою міжнародної спільноти. Розвиток програм повної зайнятості та забезпечення працевлаштування у професіях, які дозволяють краще реалізувати здібності та досягнення людей, є важливим завданням. Але якщо повна зайнятість є суспільною метою, то право на працю це інтерес кожного конкретного суб'єкта, який реалізується через можливість отримати роботу, що відповідає його мінімальним здібностям та підготовці. Незважаючи на те, що стаття 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права формулює, що держави мають лише «вжити заходів» до повної зайнятості, стаття 2 визначає, що ці кроки повинні використовувати максимум доступних ресурсів [9].

Політика повної зайнятості не обов'язково означає, що держава повинна створювати нові трудові види діяльності на ринку праці, але держава має сприяти розподілу наявного обсягу роботи, наявного на ринку праці, серед усіх бажаючих і здатних її виконувати.

Але тут виникає й інше питання: чи мають люди право не працювати, чи робота в будь-якому сенсі морально зобов'язує? Прихильники «морального зобов'язку» працювати апелюють поняттям «чесної гри» або взаємності стверджуючи, що індивіди діють неправильно, коли вони не роблять внеску в суспільне виробництво, від якого вони отримують вигоду, і оскільки продуктивна економіка приносить користь усім у суспільстві, люди зобов'язані сприяти продуктивній економіці, працюючи [11]. Протиники цієї точки зору стверджують, що не завжди існують справедливі умови для взаємності між суспільством та людьми. Наприклад, люди з бідних районів можуть не мати доступу до якісної освіти та роботи, що робить їх внесок у суспільство непропорційно малим. З огляду на це, не можна вважати, що вони мають моральний зобов'язок працювати.

Окрім того, сучасні економічні зміни, такі як автоматизація та глобалізація, призвели до скорочення доступних робочих місць. Це призводить до ситуації, коли багато людей, які хочуть працювати, не можуть знайти роботу,

тому не можна вважати, що вони мають моральний зобов'язок робити те, що неможливо.

Зокрема зобов'язок працювати може суперечити концепції «хорошого життя» для окремої людини як вважає, що в поняття «хороше життя» не включає роботу, і вона має право на самореалізацію в інших сферах: сім'я, волонтерство тощо. Тому такий «моральний примус» Змушувати людей працювати може вважатися втручанням у їхнє особисте життя [12].

Ми погоджуємось з цією точкою зору, адже право на працю є чимось більшим, ніж просто «негативна свобода», просто право, за яким людина може діяти без примусу з боку інших людей, організацій чи держави, а «позитивна свобода» яка фокусується на можливості людей діяти та реалізувати свої цілі за наявності ресурсів та можливостей для їх реалізації.

Існують три рівні зобов'язань щодо реалізації соціально-трудова прав: (1) зобов'язання поважати право; (2) зобов'язання захищати право; і (3) зобов'язання реалізувати право. Перший рівень є негативним і відносно безкоштовним, тоді як другий рівень вимагає від держави запобігання порушенням з боку третіх сторін і може вимагати певного виділення ресурсів. Третій рівень є позитивним зобов'язанням, що вимагає реальних ресурсів, які можуть надходити з інших джерел, окрім держави [13].

Вплив права на працю на індивідуальний і суспільний розвиток є вирішальним елементом у розумінні його аксіологічного значення. Право на працю має далекосяжні наслідки для ширшого соціального, політичного та економічного середовища, оскільки воно сприяє формуванню більш справедливого суспільства. Доступ до значущих можливостей працевлаштування дозволяє людям розвивати свої навички, знання та здібності, що, у свою чергу, сприяє особистому зростанню та самореалізації [14]. Крім того, право на працю сприяє соціальній згуртованості, оскільки воно полегшує інтеграцію різноманітних груп у робочу силу та заохочує почуття спільної мети та відповідальності. По суті, право на працю сприяє індивідуальному та суспільному розвитку, створюючи більш інклюзивний, справедливий та процвітаючий світ для всіх.

Конфлікт між правом на працю та економічними реаліями є суттєвим викликом у реалізації права на працю в усьому світі [15]. Економічні фактори, такі як наявність відповідних можливостей працевлаштування, гарантія роботи та економічна стабільність, є важливими для реалізації права на працю [5]. Роль урядів та організацій у вирішенні викликів, пов'язаних із правом на працю, має вирішальне значення для подолання етичних, емпіричних та економічних проблем, пов'язаних із його реалізацією [16]. Розуміючи та визнаючи аксіологічне значення права на працю, уряди та організації можуть розробляти політику та стратегії, які віддають пріоритет цінностям і правам людей.

Право на працю має не лише економічне, але й істотне аксіологічне значення. Реалізація права на працю сприяє особистому та суспільному розвитку, роблячи світ більш інклюзивним, справедливим та процвітаючим.

ЛІТЕРАТУРА

1. S. Prakash Sinha, The Anthropocentric Theory of International Law as a Basis for Human Rights. *Case W. Res. J. Int'l L.* 1978. Vol. 10, no. 2. P. 469–502. URL: <https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol10/iss2/7>.
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.03.2024).
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 р. : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 30.03.2024).
4. Philosophical Approaches to Work and Labor (Stanford Encyclopedia of Philosophy/Summer 2023 Edition). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/work-labor/> (date of access: 30.03.2024).
5. Kory P.Schaff. A Right to Work and Fair Conditions of Employment. Rowman & Littlefield International. 2017. P. 41–55. URL: philarchive.org/archive/SCHART-26
6. Right-to-Work Laws. Definition, History & Effects – Lesson. URL: <https://study.com/academy/lesson/what-is-employment-law-an-introduction-to-employment-law.html> (date of access: 30.03.2024).

7. ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (DECLARATION). *International Labour Organization*. URL: <http://www.ilo.org/declaration/lang--en/index.htm> (date of access: 30.03.2024).
8. Kociolek-Pęksa, Anna & Menkes, Jerzy. (2017). Axiology of human rights on the premises and determinants of contemporary discourse in the philosophy of international law. *Bratislava Law Review*. 1. P. 129–136. 10.46282/blr.2017.1.2.82.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 30.03.2024).
10. General Comment No. 18: The Right to Work (Art. 6 of the Covenant) | Refworld. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2006/en/32433> (date of access: 30.03.2024).
11. Cholbi M. The Duty to Work. *Ethical Theory and Moral Practice*. 2018. Vol. 21, no. 5. P. 1119–1133. URL: <https://doi.org/10.1007/s10677-018-9942-2> (date of access: 30.03.2024).
12. Machan, T. R. Some Recent Work in Human Rights Theory. *American Philosophical Quarterly*, 1980. 17(2), 103–115. <http://www.jstor.org/stable/20013853>
13. Deakin, Simon & Wilkinson, Frank. The Law of the Labour Market: Industrialization, Employment, and Legal Evolution. *Industrial & Labor Relations Review*. 2006. V.60 №1 p.142-143. URL: [10.1093/acprof:oso/9780198152811.001.0001](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198152811.001.0001).
14. Peñaranda F., Vélez-Zapata C., Bloom L. R. Research from a Social Justice Perspective. *International Review of Qualitative Research*. 2013. Vol. 6, no. 1. P. 37–55. URL: <https://doi.org/10.1525/irqr.2013.6.1.37> (date of access: 30.03.2024).
15. Formal axiology and its critics / ed. by E. R. Blanchard. Amsterdam : Rodopi, 1995. 227 p.
16. Anton-Hermann Chroust, Some Reflections on the Natural Law, 27 Notre Dame L. 1952. Vol. 27. P. 552–576 (1952). URL: <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol27/iss4/3>